

Eläimistä saatavien sivutuotteiden valvonta 2019

Ruokavirasto 241/00.01.02.00.01/2020

Ruokaviraston raportti
Hyväksymispäivä 12.6.2020

Hyväksyjä	Sirpa Kiviruusu
Esittelijä	Sanna Toivanen
Lisätietoja	Taina Heimonen-Kauppi

Sisällysluettelo

1	ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA.....	4
2	VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN	4
3	TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS	16
3.1	Todetut puutteet ja niiden yleisyys	16
3.2	Puutteiden analyysi.....	17
4	AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE	22
5	ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET	22
5.1	Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen	22
5.2	Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen	22
5.3	Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet	23
6	TOIMINNAN RESURSSIT	24
7	MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN	25

1 ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA

Sivutuotevalvonnan vaikuttavuutta koskevana strategisena tavoitteena on varmistaa, ettei sivutuotteista aiheudu eläintautien leviämisen vaaraa, eikä muutakaan vaaraa ympäristölle, ihmisille tai eläimille. Ruokavirasto on ottanut tämän tavoitteen huomioon sekä sivutuotevalvonnan suunnittelussa että valvonnan ohjaamisessa. Valvonnalle asetetut tavoitteet toteutuivat vuonna 2019 pääsääntöisesti hyvin.

Sivutuotevalvontaa tehdään Ruokavirastosta ja kunnaneläinlääkäreiden toimesta. Ruokaviraston sivutuotevalvontasuunnitelman laatiminen laitosisvalvonnan osalta konkreettisenä valvontakohdelistana, on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta. Sivutuotevalvontasuunnitelma on seuraavien vuosien aikana hyvä säilyttää tältä osin ennallaan. Valvontatavoitteisiin ei kuitenkaan vuonna 2019 täysin päästy ja seuraavalle vuodelle siirtyy osa tekemättä jääneistä valvonnoista. Valvonnan toteuman ja tulostietojen kokoaminen vie kohtuuttoman paljon aikaa niin AVI:ssa kuin Ruokavirastossa, koska sivutuotevalvonnalta puuttuu yhteinen valvontajärjestelmä ja tiedot joudutaan kokoamaan sähköpostin liitteenä tulevista skannatuista tarkastuskertomuksista.

Ruokaviraston sivutuotevalvonta on toteutunut pääosin valvontasuunnitelman mukaisesti. Tarkastuskertomuksiin kirjattujen puutteiden korjaamista valvottiin ja valvontasuunnitelman ulkopuoliset uusien toimijoiden hyväksyntähakemusten käsittelyt aloitettiin viivytyksettä.

Valtakunnallisesti järjestetyn raatokeräilyn strategisena vaikuttavuustavoitteena on, että tiloilla kuolleet naudat, siat, siipikarja ja pienet märehitijät toimitetaan keräilyalueella aina asianmukaisesti käsiteltäväksi ja ottaa tarvittavat TSE-näytteet märehitijöiltä. Raatokeräily toimi pääsääntöisesti hyvin.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa oli havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyi enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Riskinarvioinnin kehittämistä ja valvontaresurssien suurempaa kohdistamista ongelmatilojen valvontaan tulisi jatkossa pohtia.

Sivutuotevalvonnan resurssien tehokkaamman hyödyntämisen ja vaikuttavamman kohdentamisen hidasteena on tietojärjestelmien puute. Etenkin kunta-AVI-Ruokavirasto-ketjun osalta valvontatulosten koonti yksittäisistä tarkastuskertomuksista ja tulosten raportointi on kohtuuttomasti aikaa vievää ja vaillaista.

2 VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN

Sivutuotealan toimijoiden hyväksyminen ja valvonta (laitosisvalvonta)

Sivutuotteita käsittelevillä, varastoivilla ja hävittävillä laitoksilla on oltava toimivaltaisen viranomaisen hyväksyntä tai rekisteröinti. Laitoksen rekisteröinnin tai hyväksymisen suorittaa laitostyyppistä riippuen joko Ruokavirasto tai kunnaneläinlääkäri. Taulukossa 1 on esitetty toimivien sivutuotealan laitosten määrät ja muutokset.

Taulukko 1. Hyväksytyjen ja rekisteröityjen sivutuotealan laitosten lukumäärä (kpl) vuoden lopussa (tilanne 1.3.2019 mennessä Ruokavirastoon toimitettujen tietojen perusteella).

LAITOSTYYPPI	VIRAN- OMAINEN	UU- SIA 2019	LOPET- TANEITA 2019	LAITOKSIA YHTEENSÄ
VÄLIASTEEN LAITOKSET	KEL	2	0	34
VARASTOINTILAITOKSET	KEL (tekn.)	0	0	3
	Ruokavirasto (rehu)	0	0	7**
	Ruokavirasto (lannoite)	0	0	10
POLTTO LAITOKSET	KEL	9	3	211
KÄSITTELYLAITOKSET	Ruokavirasto	0	0	18
ÖLJYKEMIAN LAITOKSET				0
BIOKAASULAITOKSET	Ruokavirasto	0	2	22
KOMPOSTOINTILAITOKSET	Ruokavirasto	4	1	66
LEMMIKKIELÄINTEN RUOKIA VALMISTAVAT LAITOKSET	Ruokavirasto	3	7	32
TEKNISET LAITOKSET	KEL	2	2	32
	Ruokavirasto	0	0	6
REHUSEKOITTAMOT	Ruokavirasto	0	0	13
TILAREHUSTAMOT	KEL	4	1	59
KERÄYSKESKUKSET	KEL	0	0	5
	Ruokavirasto	0	2	14
MUUT REKISTERÖIDYT TOIMIJAT	Ruokavirasto	28	0	73
Yhteensä		52	18	605

***) Luku sisältää myös sellaiset sivutuotevarastot, jotka on hyväksytty tai rekisteröity rehuhygieniasäätöasetuksen nojalla, mutta jotka ovat silti myös sivutuotevarastojen listalla. Kahdella listan toimijoista ei ollut toimintaa vuonna 2019.

Viranomaisen on säännöllisin väliajoin suoritettava tarkastuksia ja valvontaa hyväksymisensä ja rekisteröimisensä laitoksissa. Ruokavirasto ja kunnaneläinlääkärit valvovat hyväksymiään ja rekisteröimiään laitoksia. Lisäksi kunnaneläinlääkärit valvovat Ruokaviraston rekisteröimiä ja hyväksymiä laitoksia, jotka eivät sijaitse teurastamoiden yhteydessä. Valvonta tapahtuu Ruokaviraston laatiman vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti, jossa Ruokavirasto määrittelee riskinarviointiinsa perustuen kunkin laitostyyppin osalta tarkastettavat laitokset. Kunnaneläinlääkärit on ohjeistettu toimittamaan tarkastuksista laatimansa tarkastuskertomukset välittömästi aluehallintovirastoonsa sekä Ruokavirastoon. Näin valvontasuunnitelman toteutumista voidaan seurata pitkin valvontavuotta. Tarkastuseläinlääkärit valvovat teurastamojen yhteydessä olevia sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia osana muuta laitosten valvontaa. Sivutuotteista tehdyt havainnot otetaan huomioon laitosten Oiva-arvioinneissa.

Elintarvikehuoneistot ovat sivutuoteasetuksen mukaisia sivutuotteiden valmistusketjun lähtöpisteitä, mutta eivät sivutuoteasetuksen tarkoittamia, sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia. Elintarvikehuoneistoissa sivutuoteasetuksen noudattamisen valvonnasta vastaa elintarvikevalvonnasta vastaava viranomais.

Sivutuotetarkastusten teemaa, painopistettä, laajuutta ja kohdistamista voidaan vaihdella vuosittain sivutuotevalvontasuunnitelmassa. Vuodelle 2019 ei ollut valittu erityistä painopistettä. Sivutuotevalvonnassa oli vuonna 2019 tarkoitus tehdä aiemmilta vuosilta rästiin jääneitä valvontoja pois. Edellä mainitusta syystä vuodelle 2019 tuli aikaisempia vuosia vähemmän valvottavia sivutuotelaitoksia.

AVI:t raportoivat alueensa sivutuotetarkastusten toteuman VASU-raportoinnin yhteydessä täytettävään taulukkoon. Taulukko on vaikeaselkoinen. Kunnaneläinlääkäreiden laitoshyväksyntien, rekisteröintien ja tarkastuskertomusten tekoon eikä myöskään valvontatulosten koontiin eikä raportointiin ole olemassa sähköistä järjestelmää. Niin kunnissa, AVE:ssa kuin Ruokavirastossa valvontatulokset kootaan manuaalisesti tarkastuskertomuksista.

Taulukossa 2 on esitetty laitostyyppikohtaisesti ja valvontaviranomaisittain eriteltynä Ruokaviraston valvontasuunnitelmassa edellytettujen ja toteutuneiden tarkastusten määrät vuosina 2017–2019.

Taulukko 2. Sivutuotelaitosten tarkastukset 2017 – 2019 (tilanne 4.3.2019 mennessä Ruokavirastoon toimitettujen tietojen perusteella).

Kunnaneläinlääkärin laitosvalvonta	Suunnitellut (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteutuma %		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Polttolaitos ¹⁾	25 ¹⁾	29 ¹⁾	25	18 ¹⁾	20 ¹⁾	15	72 ¹⁾	69 ¹⁾	60
Tekninen laitos ¹⁾	4 ¹⁾	6 ¹⁾	6	3 ¹⁾	4 ¹⁾	4	75 ¹⁾	67 ¹⁾	67
Tekn.varastointilaitos ¹⁾	1 ¹⁾	2 ¹⁾	-	1 ¹⁾	1 ¹⁾	-	100 ¹⁾	50 ¹⁾	-
Tilarehustamot ¹⁾	11 ¹⁾	12 ¹⁾	-	6	4	-	55 ¹⁾	33 ¹⁾	-
Muut sivutuotetoimijat ¹⁾	-	3 ¹⁾	-	0	3 ¹⁾	-	-	100 ¹⁾	-
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos	0	0	0	0	0	0	-	-	-
Keräyskeskus (ei teur. yht.) ¹⁾	0	1	3	0	1	0	-	100 ¹⁾	0
Käsittelylaitos	0	0	1	0	0	1	-	-	100
Turkisrehusekoittamo	0	0	1	0	0	1	-	-	100
Väliasteen laitos ¹⁾	5 ¹⁾	5 ¹⁾	4	4 ¹⁾	3 ¹⁾	3	80 ¹⁾	60 ¹⁾	75
Yhteensä:	45¹⁾,	58¹⁾	40¹⁾	31¹⁾	36¹⁾	27¹⁾	69¹⁾	62¹⁾	68¹⁾
Ruokaviraston laitosvalvonta									
	Suunnitellut (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteutuma %		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Käsittelylaitos	6	10	7	6	9	6	100	90	86
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos	6	7	12	6	7	11	100	100	91
Turkisrehusekoittamo	4	2	9	3	2	9	75	100	100
Rehujen varastointilaitos	5	1	1	3	0	0	60	0	0
Välittäjä	1	0	0	1	0	0	100	-	-
Lannoitevalmistealan laitokset ²⁾	29	28	24	33	27	32	114	96	130
Yhteensä	51	48	53	54	46	58	106	96	102

¹⁾ AVLen ja kunnaneläinlääkäreiden hyväksyntien ja rekisteröimien sivutuotelaitosten tarkastukset

²⁾ Lannoitevalmisteita valmistavien laitosten tarkastuksista 6 tehtiin hyväksyntää hakeneisiin laitoksiin

Ruokaviraston suorittama laitoshyväksyntä ja valvonta

Ruokavirasto hyväksyi tai rekisteröi 35 uutta sivutuotealan laitosta, kolme lemmikkieläinten ruokia valmistavaa laitosta ja neljä lannoitteita valmistavaa laitosta. Kuljetusliikkeitä rekisteröitiin 19, sivutuotteita tai niistä johdettuja tuotteita tutkimustarkoituksiin käytäviä tutkimuslaitoksia rekisteröitiin 5, välittäjiä 2 ja muita toimijoita 2. Kolmansista maista tutkimusnäytteitä tai diagnostisia näytteitä tuotaessa on mahdollista hakea sivutuoteasetuksen mukaista rekisteröintiä tuontiluvan hakemisen yhteydessä.

Hyväksytyjä ja rekisteröityjä laitoksia tarkastetaan vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti. Vuosisuunnitelman lisäksi tarkastetaan uudet hyväksytyt toimijat. Tarvittaessa tarkastuksia voidaan kohdentaa myös uusiin rekisteröityihin toimijoihin. Ruokaviraston suunnitellut sivutuotealan laitosten tarkastukset toteutuivat kutakuinkin suunnitellusti. Yksi käsittelylaitos ei aloittanutkaan toimintaansa, vaan toimija keskeytti siihen liittyvän hankkeensa, joten sitä ei tarvinnut tarkastaa. Vastaavasti yhdellä varastointilaitoksella ja yhdellä lemmikkirokalaitoksella ei ollut toimintaa, joten niitäkään ei tarkastettu. Ruokavirasto hyväksyi valvontavuoden aikana kolme uutta lemmikkieläinten ruokia valmistavaa laitosta. Ruokaviraston valvonnassa olevat keräyskeskukset sijaitsevat teurastamojen yhteydessä ja niitä valvoo tarkastuseläinlääkäri. Valvontaa tehdään ja siitä pidetään kirjaa Oiva-ohjeistuksen mukaisesti osana muuta sivutuotevalvontaa.

Eläinperäisten sivutuotteiden kuljetusliikkeiden tarkastuksia ei ollut suunniteltu lainkaan. Kuljetuskaluston tarkastuksia on aiempina vuosina tehty rehunäytteenoton yhteydessä, mutta rehu kuljetuskalustotarkastukset painottuivat kasviperäisiin rehuihin, joten sivutuotteita kuljettavaa kalustoa ei erikseen tarkastettu. Näin ollen esimerkiksi raatokuljetukset jäivät kokonaan tarkastusten ulkopuolelle lukuun ottamatta laitostarkastusten yhteydessä suoritettuja kuljetuskaluston tarkastuksia (näitä ei raportoida erikseen vaan ne raportoidaan laitostarkastusten osana).

Ruokaviraston valtuuttamat tarkastajat ottivat sivutuotteita rehukäyttöön käsitteleviltä toimijoilta valmistuksen valvontana yhteensä 54 näytettä 39 eri toimijalta.

Aluehallintovirastojen ja kunnaneläinlääkäreiden suorittama laitosten hyväksyntä ja valvonta

Vuoden 2019 lopussa AVI: en ja kunnaneläinlääkäreiden hyväksymiä ja rekisteröimiä sivutuotealan laitoksia oli 317. Vuoden aikana Ruokavirastolle ilmoitettiin 17 uutta sivutuotelaitosta. Eniten hyväksyttiin polttolaitoksia (9), joista kaksi oli eläintuhkaamoja. Väliasteen laitoksia hyväksyttiin kaksi ja tilarehustamoja rekisteröitiin 4. Lisäksi rekisteröitiin yksi nahkoja ja vuotia käsittelevää ja yksi tutkimuskäyttöön sivutuotteita valmistava tekninen laitos. Tarkastuskohteista oli toimintansa lopettanut 6 laitosta; kolme polttolaitosta, yksi tilarehustamo ja 2 teknistä laitosta.

Vuonna 2019 tehtiin uusi linjaus kuljetusliikkeiden rekisteröinnissä. Kuljetusliikkeeltä vaaditaan sivutuoteasetuksen mukainen rekisteröinti silloin, kun kuljetetaan sivutuotteita sivutuoteasetuksen mukaisesti hyväksytyyn tai rekisteröityyn käsittelylaitokseen, väliasteenlaitokseen, varastointilaitokseen, tekniseen laitokseen tai tilarehustamoon. Käytännössä esim. kokonaisten raatojen, raakavuotien ja renderöidyn rasvan kuljetus sivutuoteasetuksen mukaiseen laitokseen vaatii kuljetusliikkeeltä sivutuoterekisteröinnin. Jos kuljetusliike on rekisteröity jätehuoltorekisteriin jätteen kuljettajana tai rehualantoimijaksi rehuja kuljettavana toimijana, mutta kuljettaa myös sivutuotteita em. laitoksiin, toiminta vaatii lisäksi sivutuoteasetuksen mukaisen rekisteröinnin. Kuljetusliikkeitä on nyt rekisterissä 23 kpl. Myös sivutuotteita käsityötarkoituksiin käytäviä toimijoita ryhdyttiin rekisteröimään. Näitä rekisteröitiin 2 kpl.

Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkäreiden tuli tarkastaa 25 polttolaitosta, 6 teknistä laitosta, 4 väliasteenlaitosta, kolme keräyskeskusta, yksi käsittelylaitos, yksi turkisrehusekoittamo. Yhteensä tarkastettavia laitoksia oli 40 laitosta. Suunnitelluista tarkastuksista toteutui 68 % kun vuonna 2018 määrä oli 62 %. Kaikkiaan tarkastettavista 40 kohteesta tarkastettiin 27.

Kunnaneläinlääkärit valvovat Ruokaviraston ohella myös joitakin sellaisia laitoksia, jotka Ruokavirasto hyväksyy tai rekisteröi. Tällaisia laitoksia ovat käsittelylaitokset, lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset ja turkisrehusekoittamot sekä ns. muut

sivutuotetoimijat, kuten välittäjät, kuljetusliikkeet ja sivutuotteita tutkimustarkoituksiin käyttävät toimijat. Vuoden 2019 valvontasuunnitelmassa kunnaneläinlääkäreiltä edellytettiin kahden tällaisen laitoksen tarkastamista, muut valvontasuunnitelman mukaiset tarkastukset hoiti Ruokavirasto. Valvontasuunnitelman ulkopuolisia tarkastuksia, tehtiin toiminnassa tapahtuneen muutoksen vuoksi tai rästitarkastuksina edellisiltä vuosilta yhdeksän.

Ruokavirasto ja kunnaneläinlääkärit valvovat kansainvälisestä liikenteestä peräisin olevan ruokajätteen (kv-ruokajätteen) keräily pisteitä. Kyseisiä toimijoita ovat ruokajätehuollosta satamissa, lentokentillä ja junavarikoilla vastaavat tahot. Näitä toimijoita ei tarkastettu. Kv-ruokajäte hävitettiin jätteenä ja jätteiden hävityksen valvonta tapahtuu ympäristöhallinnon valvonnan kautta.

Elintarvikealan toimijoiden sivutuotevalvonta, Oiva

Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärit tekevät sivutuotevalvontaa teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa laitoksissa. Lapin aluehallintovirasto vastaa sivutuotevalvonnasta poroteurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa laitoksissa. Kuntien elintarvikevalvontaviranomaiset tekevät sivutuotevalvontaa muissa hyväksytyissä ja ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa. Sivutuotevalvonta suoritetaan osana muuta riskiperusteista elintarvikevalvontaa, jonka perusteella toimijat saavat Oiva-arvion.

Hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen, ml. teurastamoiden, sivutuotevalvonnassa arvioidaan TSE-toimintojen hyväksymiseen liittyviä asioita (Oiva-rivi 1.3), TSE-riskiaineiden käsittelyä (8.1), sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniää (5.7), sivutuotteiden tuotantoa ja jäljitettävyyttä (5.8) sekä sivutuotteiden lähettämistä, kaupallisia asiakirjoja ja kuljetusolosuhteita (15.5). Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa arvioidaan ainoastaan sivutuotteiden erillään pitoa (3.7) ja sivutuotteiden jäljitettävyyttä (3.8). Oiva-arviointiasteikossa A=Oivallinen, B=Hyvä, C=Korjattavaa ja D=Huono. Taulukkoon 3 on koottu sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet. Taulukon tiedot kattavat kaikki elintarvikehuoneistot.

Taulukossa 3 hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen tiedoissa on mukana Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärien tekemä sivutuotevalvonta teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa liha-alan laitoksissa ja sivutuoteasetuksen mukaisissa laitoksissa. Vuoden 2019 lopussa Ruokaviraston valvonnassa oli 15 teurastamoita, 49 pienteurastamoita ja 10 riistankäsittelylaitosta. Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sivutuoteasioita tarkastettiin yhteensä 75 kertaa, tarkastettavasta aihealueesta (Oiva-rivistä) riippuen 7-23:ssa eri teurastamossa. Näissä tarkastuksissa arvosana A annettiin yhteensä 60 kertaa, B 11 kertaa, C 4 kertaa ja D 0 kertaa. Ohjausta ja neuvontaa annettiin 10 kertaa, kehoituksia 2 kertaa ja pakkotoimiin ryhdyttiin yhden kerran.

Valvontatietojen raportoinnissa otettiin käyttöön vuoden 2019 alusta uusi Vati-järjestelmä. Uuden järjestelmän käyttöönotossa ilmenneet alkuvaikeudet näkyvät vuoden 2019 raportoitujen valvontatulosten määrissä, jotka ovat jonkin verran alhaisemmat verrattuna vuoteen 2018.

Taulukko 3. Sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet

Tarkastettu Oiva-rivi / asiakokonaisuus	Tarkastettujen toimijoiden lkm	Tarkastusten lkm	A	B	C	D	Ohjaus ja neuvonta, lkm	Kehotukset, lkm	Pakko-toimet, lkm
Hyväksytyt elintarvikehuoneistot									
TSE-toimintojen hyväksyminen	13	14	93%, 13 kpl	7% 1 kpl	0	0	1	0	0
TSE-riskiaineiden käsittely	18	18	78% 14 kpl	22% 4 kpl	0	0	4	0	0
Sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniä	209	241	80% 192 kpl	17% 41 kpl	3% 8 kpl	0	41	8	1
Sivutuotteiden tuotanto ja jäljitettävyys	126	136	76% 103 kpl	21% 29 kpl	2% 3 kpl	1% 1 kpl	28	4	0
Sivutuotteiden lähettäminen, kaupalliset asiakirjat ja kuljetusolosuhteet	90	94	93% 87 kpl	6% 6 kpl	1% 1 kpl	0	8	1	0
Ilmoitetut elintarvikehuoneistot									
Sivutuotteiden erillään pito	279	289	88% 254 kpl	11% 31 kpl	0,7% 2 kpl	0,7% 2 kpl	50	3	0
Sivutuotteiden jäljitettävyys	158	160	75% 120 kpl	24% 38 kpl	1% 2 kpl	0	42	2	0

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät pääasiassa sivutuotteiden luokitteluun, keräämiseen, varastointiin, sivutuotteiden säilytyksessä käytettävien astioiden merkintöihin ja kaupallisiin asiakirjoihin.

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan D johtaneissa tapauksissa epäkohta liittyi sivutuotteiden toimittamiseen eteenpäin laitoksesta.

Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät pääasiassa sivutuotteiden säilytykseen, sivutuotemäärien kirjanpitoon ja sivutuotteiden jäljitettävyys.

Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa arvosanaan D johtaneissa tapauksissa puutteet liittyivät sivutuotteiden ja elintarvikkeiden erillään pitoon.

Sivutuotteiden hävittämisen valvonta ja valvonnan toteutuminen

Ruokavirasto seurasi nauta- lammas- ja vuohirekistereistä tuottajan ilmoittamia eläinten poistotapoja (kuollut, lopetettu, teurastettu omaan käyttöön) sekä raadon hävitystapoja (hautaus, raatokeräily, haaskakäyttö, poltto, muu). Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen saapuneet naudat kuitataan laitoksella nautarekisteriin hävitetyiksi. Loka-kuussa 2019 alettiin saada myös lampaista ja vuohia kuitattua hävitetyiksi, kun rajapinta lammas- ja vuohirekisteriin saatiin valmiiksi.

Kuolleet naudat

Koko maassa tiloilla kuoli tai lopetettiin nautarekisterin mukaan yhteensä 43 733 nautila, mikä on 419 kpl enemmän kuin edellisellä vuonna. Näistä 40 274 kuoli keräilyalueella (92%). Eniten nautoja kuoli ja lopetettiin edellisen vuoden tapaan huhtikuussa (koko maassa 4 094 kpl) ja vähiten marraskuussa (3 290 kpl).

Kuten edellisenäkin vuonna keräilyalueella tiloilla kuolleista naudoista 96% (38 613 kpl) päätyi tuottajien ilmoitusten mukaan käsittelylaitokseen ja 2% (938 kpl) haudattiin. Muilla tavoin hävitettyjen osuus oli noin 2% (haaskakäyttö, poltto, muu ilmoittamaton tapa).

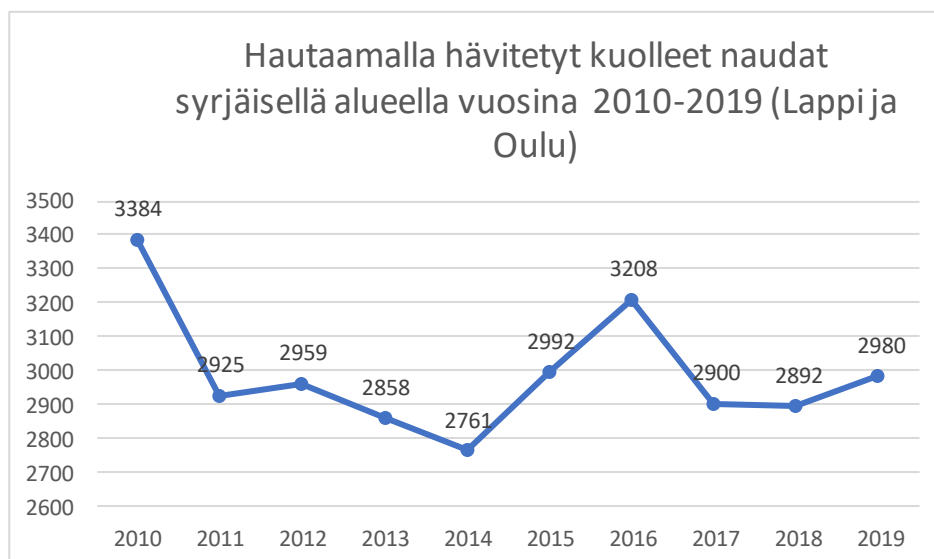
Syrjäisellä alueella kuolleista naudoista haudattiin 98% (3 373 kpl) ja keräilyyn päätyi 2% (74 kpl).

Nautatilojen määrä, jotka toimittivat ratoja käsittelylaitokseen, laski edelleen ollen nyt 6941 kpl (vuonna 2018 7 321 kpl, 2017 7 790 kpl, vuonna 2016 9 877 kpl, 2015 10 104 kpl, 2014 8 295 kpl ja 2013 8 867 kpl).

Nautarekisterin tuottajailmoitusten perusteella nautan raatojen hävittäminen keräilyalueella hautaamalla oli pysynyt kahdessa prosentissa. Määrä on laskenut vuoden 2007 15%:sta 2%:iin. Taulukossa 4 on esitetty tiloilla kuolleiden, kerättyjen ja laittomasti haudattujen nautojen määrät keräilyalueella nautarekisterin mukaan vuosilta 2007 – 2019 ja kuvassa 1 syrjäisellä alueella hautaamalla hävitetyt naudat vuosilta 2009-2019.

	Kuolleita	Kerättyjä	Haudattuja
2007	38 809	29 091	5 685 (15%)
2008	35 221	30 759	3 666 (10%)
2009	35 015	31 648	2 856 (8%)
2010	38 663	35 743	2 545 (7%)
2011	37 597	35 342	2 055 (6 %)
2012	35 884	34 006	1 636 (5%)
2013	38 435	37 096	1 205 (3%)
2014	36 424	35 171	1 164 (3%)
2015	37 824	36 776	979 (3%)
2016	39 614	37 965	1 103 (3%)
2017	37 874	36 360	910 (2%)
2018	39 819	38 148	945 (2%)
2019	40 273	38 613	938 (2%)

Taulukko 4. Tiloilla kuolleet ja lopetetut naudat ja niiden hävittäminen keräilyalueella 2009-2019 (nautarekisteri)

Kuva 1. Syrjäisellä alueella hautaamalla hävitetyt kuolleet naudat vuosina 2009–2019 (nautarekisteri)

Kuolleet lampaat

Lammas- ja vuohirekisterin mukaan tiloilla kuolleita ja lopetettuja lampaita oli koko maassa 8 033 kpl. Keräilyalueella kuolleiden ja lopetettujen määrä oli 6 173 kpl ja syrjäisellä alueella 1 860 kpl.

Keräilyalueella 88 % raadoista toimitettiin raatokeräilyn kautta käsittelylaitokseen (2018 85 %, 2017 83%, 2016 78%), hautaamalla hävitettiin 10 % (2018 7%, 2017 6%, 2016 10%) ja polttamalla 1% edellisvuoden tapaan. Muilla yksilöimättömillä tavoilla raadoista hävitettiin vain 1%, mikä oli paljon edellisvuosisia pienempi määrä (2018 8%, 2017 10%, 2016 11%). Keräilyalueella kuolleiden lampaiden ja vuohien hävittäminen käsittelylaitoksen kautta oli edellisen vuoden tasolla. Alle 12 kk ikäisten kuolleiden lampaiden haaskakäyttö oli erittäin vähäistä.

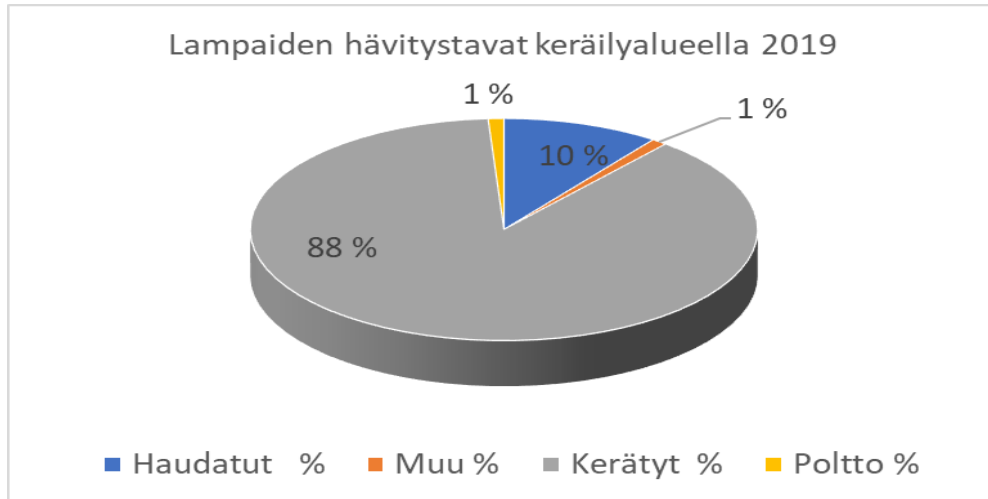
Syrjäisellä alueella käsittelylaitokseen toimitettiin vajaa 1% (2018 1%, 2017 0,5%, 2016 0,3%) raadoista. Hautaamalla hävitettiin 96% (2018 91%, 2017 84%, 2016 91%) polttamalla 3% (2017 4%, 2016 3%) ja muulla tavoin hävitettyjen raatojen määrä oli pienentynyt kuten keräilyalueellakin olen nyt vajaa 1 % (2018 4%, 2017 10%, 2016 6%).

Taulukossa 5 on tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2012-2019.

Vuosi	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kuolleet ja lopetetut, kpl	6356	8014	7609	9288	9682	9448	9131	8033
Hävitystavat, keräilyalue:								
Käsittelylaitos	2943	4216	4621	5480	5843	5775	5652	5433
Hautaus	756	593	533	874	742	385	446	633
Poltto	177	138	71	145	96	66	84	57
Muu ja ilmoittamaton tapa	502	1029	740	771	905	719	507	50
Yhteensä	4378	5976	5965	7270	7586	6945	6689	6173
Hävitystavat, syrjäinen alue:								
Käsittelylaitos	33	10	3	8	7	13	35	7
Hautaus	1722	1852	1524	1721	1904	2104	2240	1782
Poltto	48	106	61	117	54	98	61	58
Muu ja ilmoittamaton tapa	164	70	56	172	131	288	106	13
Yhteensä	1967	2038	1644	2018	2096	2503	2442	1860

Taulukko 5. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2012-2019 lammasrekisterin mukaan.

Koska käsittelylaitoksen rajapintaa lammas/vuohirekisteriin otettiin käyttöön täysin vasta loppuvuodesta, ei koko vuoden vastaanottomääriä pienmärehittijöiden osalta ole käytettävissä. Keräilyalueella haudattujen, käsittelylaitokseen toimitettujen (kerätyt), poltettujen ja muilla yksilöimättömillä tavoilla hävitettyjen kuolleiden lampaiden määrät on esitetty kuvassa 2.

Kuva 2. Vuonna 2019 keräilyalueella kuolleiden lampaiden hävitystavat lammaskeräilyalueen tietojen mukaan.

Lammas- ja vuohitiloja määrä, joilta raatoja haettiin, oli lähes sama kuin edellisessä vuonna yhteensä 850 (vuonna 2018 856 kpl, 2017 767 kpl, 2016 707 kpl, 2015 667 kpl, vuonna 2014 653 kpl ja vuonna 2013 677 kpl).

Kuolleet siat, siipikarja ja turkiseläimet

Sikojen ja siipikarjan raatoja tuli keräilyyn kautta Honkajoki Oy:lle yhteensä saman verran kuin edellisessä vuonna eli **5,9 milj.kg.** (2017 6,4 milj.kg, 2016 6,8 milj.kg ja aiempina vuosina tasaisesti 7,1 milj.kg). Tiloja, joilta raatoja noudettiin, oli **1 297 kpl** (vuonna 2018 1 237 kpl, 2017 1 184 kpl, vuonna 2016 1 135 kpl, 2015 1 177 kpl, vuonna 2014 1 247 kpl ja 2013 1 339 kpl). Yhä enenevä määrä sioista päätyy turkiseläinrehua valmistaviin käsittelylaitoksiin.

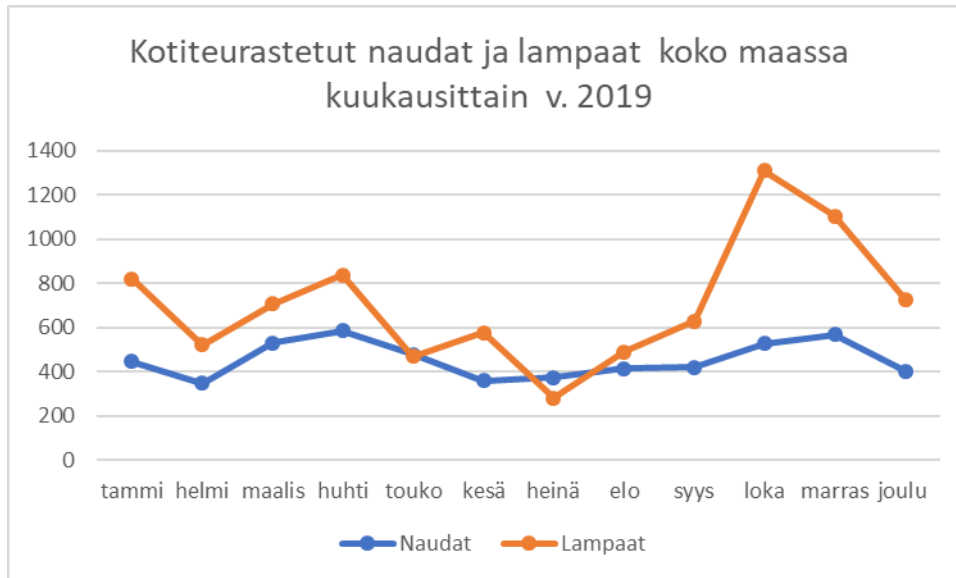
Turkiseläimet

Turkiseläimistä minkin ruhoja tuli käsiteltäväksi Honkajoki Oy:lle laitokselta saadun tiedon mukaan **30,84 tn** (2018 62,5 tn 2017 47,0 tn, 2016 41,8 tn) ja ketun ruhoja **148,5 tn** (2018 324,4 tn, 2017 258,0 tn, 2016 314,5 tn).

Kotiteurastus

Keräilyalueella kotiteurastuksesta jäljelle jäävät sivutuotteet, joita ei käytetä elintarvikkeena tai omien lemmikkien ruoaksi, tulee hävittää toimittamalla ne Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen joko raatokeräilyyn mukana tai erillisellä noutotilauksella. Valvonta tehdään muun tilalla tapahtuvan valvonnan yhteydessä.

Tilojen omaan käyttöön teurastettiin eläinrekisterien tietojen mukaan koko maassa **5 542** nautaa (2018 5 871, 2017 6 424) ja **8 474** lammasta (2018 8 246, 2017 9 098). Näistä keräilyalueella teurastettiin 5 125 nautaa 6 343 lammasta. Lampaiden kohdalla eniten teurastuksia oli loka- ja marraskuussa. Nautojen kohdalla yhtä voimakasta kausivaihtelua ei ollut havaittavissa, kuten kuvasta 3 käy ilmi.

Kuva 3. Kotiteurastettujen nautojen ja lampaiden kotiteurastusmäärien kuukausittainen vaihtelu v. 2019.

Ruokavirasto seuraa yleisellä tasolla kotiteurastettujen eläinten määriä eläinrekistereiden kautta. Honkajoki Oy:ltä saatujen tietojen mukaan 809 kotiteurastetun naudan ja 667 lampaan ja vuohen kotiteurastuksen sivutuotteet toimitettiin käsittelylaitokseen. Näin ollen edellisvuoden tavoin noin 85 % nautojen ja noin 90 % lampaiden ja vuohien teurassivutuotteista ei päädy käsittelylaitokseen.

Käsitlemättömien sivutuotteiden käyttö luonnonvaraisten eläinten ruokintaan

Toimijan on ilmoitauduttava eläintunnistusjärjestelmälain 238/2010 mukaiseen haaskaruokintapaikkarekisteriin aloittaessaan käsitlemättömien sivutuotteiden käytön sivutuoteasetuksen (EY) N:o 1069/2009 19 artiklan mukaiseen eläinten ruokintaan. Rekisteröinti-ilmoitus toimitetaan kunnaneläinlääkärille, joka vie tiedot haaskapaikkarekisteriin. Ruokavirasto julkaisi eläintenpitäjien käyttöön eläintenpitäjä-, pitopaikka- ja haaskapaikkarekisterin (EPR) sähköisen asiointin sovelluksen kesäkuussa 2019. Haaskaruokintapaikkoihin liittyvät ilmoitukset, päivitykset ja aiempien tietojen muokkaukset saattoi tehdä tällöin sähköisen asiointin kautta. Palvelu suljettiin kuitenkin teknisten syiden vuoksi toistaiseksi marraskuusta alkaen ja asiointi on jälleen tehtävä lomakkeilla. Lisäksi toimijan on kuukausittain ilmoitettava haaskaruokintapaikkaan toimitettujen sivutuotteiden määrä.

Haaskapaikkarekisteristä 17.4.2020 ajetun tiedon mukaan Suomessa on 616 kpl haaskapaikkaa 150 kunnan alueella (maaliskuussa 2018 720 kpl 161 kunnassa, helmikuussa 2017 573 kpl, 150 kunnan alueella). Haaskatoimintaa oli edellisten vuosien tapaan eniten Pohjois-Suomen (189 kpl) ja Länsi- ja Sisä-Suomen (148 kpl) aluehallintovirastojen alueilla, joissa noin puolet kaikista haaskapaikoista sijaitsi. Pohjois-Suomen alueella haaskapaikkoja oli eniten Kuhmossa, jossa oli 47 haaskapaikkaa ja Länsi- ja Sisä-Suomen kunnista Kauhavalla, jossa oli 17 haaskapaikkaa. Karhujen luontokuvausta ja katselua varten perustettuja haaskapaikat keskittyivät lähinnä Pohjois- ja Itä-Suomen aluehallintovirastojen alueilla, jonne myös ammattimainen ja laajamittainen luontokuvaus- ja katselutoiminta oli keskittynyt. Muualla haaskanpidon syynä oli pääasiassa pienpetojen pyynti tai muiden eläinten kuin suurpetojen kuvaus ja katselu.

Yleisimmin haaskaruokinnassa käytettävä aines on maataloilta haetut sianraadot ja kasvatettu kala. Tilalla itsestään kuolleita ja lopetettuja, alle vuoden ikäisiä nautoja vietiin nautareksiterin tietojen perusteella haaskaksi yhteensä 611 kpl (2018 580 kpl, 2017 443 kpl 2016 376 kpl). Märehtijöiden syrjäisellä alueella nautoja ei juurikaan käytetä haaskatarkoituksessa. Suurinta nautojen haaskakäyttö oli Länsi- ja Sisä-Suomen alueella (319 kpl). Vain muutama alle 12 kk ikäisen lampaan raato oli lammas-vuohirekisterin tietojen mukaan hyödynnetty haaskalla. Kolmen AVI:n toimittamien kuukausiyhteenvetojen mukaan nautoja vietiin haaskalle vain 78 kpl + 200 kg, sikoja 44 078 kg, siipikarjaa 52 kg, kasvatettua kalaa 21 549 kg. Käyttötietoja ei ole toimitettu Ruokavirastoon kaikista valvontayksiköistä, joten luvut ovat hyvin vaillinaisia.

Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkäreiden tekemät tarkastukset tuli kohdentaa ensisijaisesti paikkoihin, joiden toiminnassa on havaittu tai epäilty olevan puutteita. Muussa tapauksessa tarkastukset kohdennettiin paikkoihin, joissa houkuttimena käytettiin maataloilta peräisin olevia raatoja. Tarkastuksia oli mahdollista tehdä myös paperitarkastuksina, joissa haaskatoimijan kirjanpitoa ja käyttöilmoitustietoja verrattiin tilan tekemiin poistoilmoituksiin.

AVI:n VASU-raportoinnin mukaan haaskapaikkoja tarkastettiin 16 kpl.

BSE-näytteenotto luokan 1 käsittelylaitoksessa, valvonta ja sen toteutuminen

Luokan 1 käsittelylaitoksen BSE-näytteenottoa valvovan kunnaneläinlääkärin on huolehdittava, että kaikista laitokseen toimitetuista yli 48 kk ikäisistä itsestään kuolleista tai lopetetuista nautaeläimistä ja yli 18 kk ikäisistä lampaista ja vuohista lähetetään näyte Ruokavirastoon tutkittavaksi. Kunnaneläinlääkäri vastaa näytteenoton säännöstenmukaisuudesta ja luotettavuudesta. Fyysisen näytteenoton suorittavat kunnaneläinlääkärin kouluttamat käsittelylaitoksen työntekijät. Kuluneena vuonna koulutettiin kaksi työntekijää. Kunnaneläinlääkäri raportoi kuukausittain Ruokavirastoon suorittamistaan valvontakäynneistä, otetuista näytemääristä sekä tapauksista, joissa näytettä ei jostain syystä saatu. Eläinlääkäri teki näytteenottoon liittyviä valvontakäyntejä viidestä kahdeksaan kertaa kuukaudessa.

Käsittelylaitokseen tuli laitosta valvovan eläinlääkärin kuukausiraporttien mukaan 12 464 kpl yli 48 kk ikäistä nautaa (vuonna 2018 10 824, 2017 11 898, 2016 10 931 kpl, vuonna 2015 12 215 kpl). Näyte saatiin otettua noin 87%:sta (2018 85%, 2017 94%, 2016 88 %). Yli 18 kk ikäisten lampaiden ja vuohien raatoja tuli käsittelylaitokseen yhteensä 2 288 kpl (vuonna 2018 2 672 kpl, 2017 2330 kpl, 2016 1887 kpl ja vuonna 2015 1859 kpl). Näyte saatiin otettua 73 %:sta (2018 68 %).

Sivutuotteiden sisämarkkinakauppa

Luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvien sivutuotteiden sisämarkkinakauppaa varten toimijoiden täytyy hakea sivutuoteasetuksen mukaista lupaa määräjäsenvaltion toimivaltaiselta viranomaiselta (ns. artiklan 48 mukainen lupa). Ruokavirasto myönsi lupia yhteensä 25 kappaletta: suurin osa luvista koski turkiseläinrehuksi tuotavia valmiiksi käsiteltyjä sivutuotteita. Näiden lisäksi myönnettiin 1 lupa luokan 2 pakastetuille minkinruhoille nahkontaa/rehun valmistusta varten ja 2 lupaa käsittelylaitokseen tulevalle luokan 2 poroteurassivutuotteelle. Myönnettyjen lupien voimassaoloaika on 3 vuotta (linjassa Eläintautilain 441/2013 sisämarkkinatoimijoiden rekisteröintien kanssa).

Sivutuoteasetuksen mukaan Traces-järjestelmää tulee käyttää sellaisten erien siirroissa, jotka sisältävät luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvia aineksia sekä luokkaan 3

kuuluvaa käsiteltyä eläinvalkuaista (PAP). Sivutuotteet merkitään Tracesin Commercial document eli ns. DOCOM-puolelle. Kyseisille sivutuote-erille tulisi toimijoiden tehdä saapumisilmoitus Tracesissa. Virkaeläinlääkäri on tähän saakka ohjeistettu kuittaamaan erät saapuneeksi Tracesiin (eli käydä merkitsemässä, ettei tarkempaa valvontaa ole tehty tai suorittaa valvonta), mutta jatkossa vastaanottoilmoitusten teko on täysin toimijoiden vastuulla. Osalle saapuneista eristä kunnaneläinlääkäriin tulee tehdä sivutuotevalvontasuunnitelman mukaisesti asiakirjatarkastus, tunnistustarkastus tai fyysinen tarkastus. Toimijoiden on suositeltavaa käyttää Traces-järjestelmää myös muiden luokan 3 sivutuotteiden siirroissa.

Tracesista saatujen tietojen mukaan vuoden Traces-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 976 kaupallista asiakirjaa, joissa määräpaikka oli Suomessa ja alkuperäpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 6 on esitetty siirrot alkuperämaan mukaisesti. Suomeen saapuneista 976 sivutuote-erästä toimijat ovat vastaanottokuitanneet 838 erää (noin 86%). Lisäksi Traces-järjestelmään on merkitty viranomaisten tekemä vastaanottokuittaus 610 erälle (62,5%). Aiemmin vastaanottokuittauksen teko oli selkeästi viranomaisten velvollisuus, mutta nyt ollaan siirtymässä toimijoiden tekemään vastaanottokuittaukseen (sivutuoteasetuksessa kirjaus edelleen viranomaisten tekemistä vahvistuksista, mutta myös komissio ohjeistaa toimijoita tekemään kuittauksen). Saapuneista sivutuote-eristä 39 erää (n. 4%) asiakirjatarkastettiin, 49 erää (5%) tunnistustarkastettiin ja 6 erälle (alle 1%) tehtiin fyysinen tarkastus. Tracesiin on raportoitu yksi erä, jota ei hyväksytty. Erästä löydettiin laboratoriotutkimuksissa salmonella. Suoritettujen valvontojen määrä laskee edellisvuodesta. Tarkastuksissa ei päästy valvontasuunnitelmassa asetettuihin tasoihin vaan kaikissa tarkastustyypeissä jäätin alle tavoitetason.

Vastaavasti Traces-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 775 kaupallista asiakirjaa, joissa eläimistä saatavien sivutuotteiden alkuperäpaikka oli Suomessa ja määräpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 7 on esitetty siirrot määränpäämaan mukaisesti. Suomesta lähetetyistä 775 sivutuote-erästä on kuitattu 131 erää vastaanottomaan viranomaisen toimesta. 97 erälle tehtiin asiakirjatarkastus, 7 erälle tunnistustarkastus ja 234 erälle fyysinen tarkastus. Kaikki fyysiset tarkastukset olivat hyväksyttäviä, tosin yhden erän tuotteet ohjattiin toisiin käyttötarkoituksiin.

Taulukko 6. Vuonna 2019 EU:n jäsenvaltioista Suomeen siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	ALKUPERÄMAA	ERIEN LKM	SIVUTUOTE-LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUOKSI	Alankomaat	50	3	1 219 088
	Espanja	66	3	1 567 000
	Iso-Britannia	55	3	1 378 920
	Liettua	72	3	1 477 407
	Norja	209	2,3	5 810 251
	Portugali	27	2	670 520
	Puola	60	2,3	1 321 541
	Ruotsi	37	3	1 124 254
	Saksa	54	3	1 216 009
	Slovakia	2	3	1400
	Tanska	105	2,3	2 906 628
	Tšekki	17	3	408 000
	Viro	565	2, 3	13 784 590
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Alankomaat	12	1, 2	9 309 718
	Puola	15	3	308 913
	Saksa	2	3	46 875

Taulukko 7. Vuonna 2019 Suomesta EU:n jäsenvaltioihin siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	Määränpäämaa	ERIEN LKM	SIVUTUOTE- LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUOKSI	Alankomaat	6	3	126 454
	Italia	6	3	110 391
	Liettua	1	3	23 000
	Puola	8	3	155 588
	Ranska	1	3	24 784
	Ruotsi	57	3	2 041 734
	Saksa	22	3	432 568
	Slovakia	3	3	61 954
	Tanska	117	3	2 967 284
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Alankomaat	9	1	226 550
	Belgia	7	3	192 000
	Latvia	58	2	1 366 552
	Liettua	237	1,2,3	5 529 316
	Puola	23	2,3	404 000
	Ruotsi	2	2,3	74 703
	Saksa	1	2	3 200
	Tanska	189	1,2	5 568 120
	Viro	27	2	445 300

Sivutuotteiden tuonti EU:n ulkopuolisista maista

Suomen eläinlääkinnällisillä rajatarkastusasemilla (Helsingin satama, Helsinki-Vantaan lentoasema ja Vaalimaa) tarkastettiin yhteensä 560 sivutuote-erää, joista hylättyjä eriä oli yhdeksän. Valtaosa tarkastetuista sivutuote-eristä oli lemmikkieläimille tarkoitettuja rehuja, eniten rehueriä tuli Kiinasta. Tarkastuksia tehtiin myös verituotteille, lannoitteille, höyhenille, vuodille ja nahoille sekä trofeille.

Tuontilupia sivutuotteista saaduille tutkimus- ja kaupallisille näytteille myönnettiin yhteensä 32 kappaletta. Valtaosa myönnettyistä tuontiluvista oli luokan 3 sivutuotteille.

3 TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS

3.1 Todetut puutteet ja niiden yleisyys

Sivutuotealalla on hyvin erityyppisiä laitoksia ja toimijoita ja siten myös todetut puutteet vaihtelevat paljon. Laitostarkastuksilla omavalvontasuunnitelmaan liittyvät puutteet ovat yleisiä, samoin kirjanpidossa, kaupallisissa asiakirjoissa, tuoteselosteissa ja näytteenottosuunnitelmassa tai sen toteuttamisessa esiintyi puutteita monien toimijoiden kohdalla. Valvontaviranomaiset kirjasivat havaitsemansa puutteet ja edellytetyt toimenpiteet tarkastuspöytäkirjoihin ja antoivat tarvittaessa määräaikoja puutteiden korjaamiselle.

Lampaita ilmoitettiin kuolleiksi ja lopetetuiksi noin 1000 yksilöä vähemmän kuin edellisenä vuonna. Keräilyalueella raatojen toimittaminen käsittelylaitokseen keräilyalueella oli hieman lisääntynyt, ollen nyt noin 88 %. Hautaamalla hävitettyjen määrä kasvoi sen sijaan reippaasti ollen nyt 10%. Edellisvuotta vähemmän (%) oli raatoja ilmoitettu hävitetyksi muilla, yksilöimättömillä keinoilla.

Raatojen hävittämättä jättämiseen tai asiattomaan säilytyksen liittyviä tarkastuksia tehtiin tavanomaisten tilatarkastusten yhteydessä sekä kohdennettuina otantatarkastuksina.

Lampaiden kotiteurastusten määrä ovat eläinrekisterien tietojen mukaan nousseet viime vuodesta. Merkillepantavaa on, että osalla lammastiloista on kuukausittain toistuvia useiden eläinten kotiteurastuksia tai toisaalta monen kymmenen eläimen kotiteurastuksia kerrallaan.

Edellisvuoden tapaan kotiteurastuksen sivutuotteiden hävittäminen käsittelylaitoksen on vähäistä: noin 85% nautojen ja noin 90% lampaiden ja vuohien teurassivutuotteista ei päädy käsittelylaitokseen.

Lähes kaikki turkistarhat, jotka kasvattavat kettuja ja/tai supeja käyttävät Suomelle annettua lajinsisäisen käytön poikkeusta n.700 kpl. Lajinsisäistä ruokintaa voi harjoittaa ainoastaan eläintenpitäjä- ja pitopaikka rekisteriin rekisteröidyillä turkistarhoilla. Rekisterissä tulee olla merkintä lajinsisäisestä käytöstä. Valtaosalta toimijoista merkintä kuitenkin edelleen puuttuu.

Eläintenpitäjä- ja pitopaikkarekisterin osana olevan haaskapaikkarekisterin mukaan haaskapaikkojen määrä oli vähentynyt huomattavasti edellisestä vuodesta, ollen nyt linjassa vuoden 2017 määrän kanssa. Mahdollisesti vuonna 2018 tapahtunut uuden eläintenpitäjä- ja pitopaikkarekisterin sisäänajo ja vanhaan rekisteriin nähden tehdyt suuret muutokset ovat sekoittaneet raportointia. Kuukausittaisten käyttöilmoitusten teko oli edellisvuosien tapaan vähäistä.

3.2 Puutteiden analyysi

Laitosvalvonta

Ruokavirasto teki yhteensä 58 tarkastusta. Puutteita todettiin näissä valvonnoissa yhteensä 130 kappaletta. Puutteista 50 todettiin rehua valmistavissa laitoksissa ja 80 lannoitevalmisteita valmistavissa laitoksissa. Suurin osa havaituista puutteista oli luokan 3 puutteita.

Hyväksyntätarkastuksissa on kahta käytäntöä. Lannoitevalmisteita valmistavat laitokset tarkastetaan laitoksen ollessa jo toiminnassa ja tarkastuksesta tehdään erillinen päätös, johon kirjataan todetut puutteet. Muut laitokset tarkastetaan ennen toiminnan aloittamista ja hyväksymistarkastuksissa todettujen puutteiden korjaaminen annettuihin määräaikoihin mennessä on hyväksymisen edellytys, eikä niitä ole tästä syystä laskettu puutteiden kokonaismäärään mukaan.

Laitosvalvonnassa havaitut, riskiluokaltaan pienemmät puutteet (luokan 3 puutteet) liittyivät omavalvontasuunnitelmiin ja HACCP-järjestelmiin, vuokaavioihin, kaupallisiin asiakirjoihin, sivutuotteiden merkitsemiseen, kirjanpitoon (puhdistus, perehdytys, lämpötilaseuranta), tuoteselosteisiin, sivutuotteiden hävittämiseen, vuosi-ilmoituksessa annettuihin tietoihin, kuljetusyritysten rekisteröitymiseen, näytteenotto-suunnitelmaan ja sen noudattamiseen. Luokan 3 puutteita todettiin Ruokaviraston rehuvalvonnan sivutuotetoimijoiden tarkastuksissa yhteensä 37 kpl ja lannoitevalmisteita valmistavien toimijoiden tarkastuksissa yhteensä 60 kpl.

Luokan 2 puutteet ovat vakavuudeltaan luokan 3 ja 1 puutteiden välissä. Tällaisia olivat esimerkiksi vuosi-ilmoituksen tekemättä jättäminen, Tracesin käytön laiminlyöminen, puutteet GTH-merkkinaiseen käytössä, puutteet sivutuotteiden säilyttämisessä, omavalvontasuunnitelmaan ja HACCP-järjestelmään liittyvät merkittävät puutteet, jäljitettävyyteen liittyvät puutteet ja näytteenottosuunnitelman puuttuminen/suunnitelman

toteuttamisen laiminlyöminen kokonaan. Myös puuttuvat sivutuoteluokamerkinnot, jos merkintöjen puuttuminen aiheuttaa sivutuotteiden sekoittumisvaaraa, voidaan katsoa luokan 2 puutteeksi. Luokan 2 puutteita todettiin Ruokaviraston rehuvalvonnan tarkastuksissa yhteensä 13 kpl. Lannoitevalmisteita valmistavien toimijoiden tarkastuksissa todettiin luokan 2 puutteita 14 kpl.

Vakavia puutteita eli luokan 1 puutteita, joiden vuoksi toiminnasta aiheutuu vaaraa eläinten, ihmisten tai ympäristönturvallisuudelle, ei Ruokaviraston rehuvalvonnan tarkastuksissa havaittu. Lannoitevalvonnan tarkastuksissa havaittiin yhdessä laitoksessa luokan 1 puute. Laitoksella ei voitu osoittaa sivutuoteasetuksen edellyttämän hygienisointivaatimuksen toteutumista. Toimija korjasi asian Ruokaviraston antamaan määräaikaan mennessä.

Puutteiden lisäksi annettiin toimijoille kehitysehdotuksia. Rehualan sivutuotelaitosten tarkastusten yhteydessä niitä annettiin yhteensä 21 ja lannoitevalmisteita valmistaville laitoksille yhteensä 26.

Ruokaviraston rehuvalvonnan tarkastuksissa todettiin puutteita selvästi edellistä vuotta enemmän. Tähän vaikutti ainakin se, että tiettyjen toimijoiden tarkastuksilla havaittiin ns. ”keskimääräistä” enemmän puutteita. Lannoitevalmisteita valmistavien laitosten puutteiden määrä on pysynyt samalla tasolla edelliseen vuoteen verrattuna. Vakavien puutteiden määrä on kuitenkin vähentynyt edelliseen vuoteen verrattuna.

Kotimaisesta valmistuksesta otetuista sivutuoterehunäytteistä analysoitiin salmonella kaikista näytteistä. Lisäksi suurimmasta osasta analysoitiin enterobakteerit. Käsitelystä eläinvalkuaisesta tutkittiin lisäksi GTH-merkinaineen määrää. Salmonellaa ei todettu yhdessäkään näytteessä. Enterobakteerien määrä ylitti sivutuoteasetuksen salliman tason kuudessa valmistuksen valvonnassa otetussa näytteessä. Näytteet olivat lemmikkieläimille valmistettuja raakaruokia. Yhtä pienempää ylitystä, josta annettiin huomautus, lukuun ottamatta Ruokavirasto kuuli toimijoita ylitysten johdosta ja edellytti selvitystä sekä toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi. Kuulemisen aikana toimijat toimittivat edellytetyt selvitykset ja toteuttivat toimenpiteitä, joilla vastaavien ylitysten uusimisriskiä pyrittiin vähentämään. Selvitysten ja toimenpiteiden seurauksena Ruokavirasto totesi erien kieltämisen tarpeettomaksi.

Ruokaviraston koostamat tiedot kunnaneläinlääkäreiden valvonnoissa havaitsemista puutteista perustuvat Ruokavirastoon toimitettuihin tarkastuskertomuksiin sekä AVI:en VASU-raportteihin. Kaikista AVE:sta ei saada yhteenvetoa todettujen puutteiden määrästä eikä laadusta, joten tiedot on Ruokavirastossa poimittava yksitään tarkastuskertomuksista. Sähköisen valvontajärjestelmän puute vaikeuttaa huomattavasti kattavan kokonaiskuvan saamista koko sivutuotevalvontasektorilta.

Kunnaneläinlääkäreiden tekemissä polttolaitostarkastuksissa havaittiin 10 poikkeamaa, jotka luokiteltiin luokan 1 vakavaksi puutteeksi. Puutteet koskivat polttolaitoksia ja niiden polttolämpötilan mittaamisen tai sen varmennuksen laiminlyöntiä.

Luokan 2 puutteita oli 8 kpl. Näitä oli esimerkiksi polttoon liittyvien seikkojen kirjapidon puute. Luokan 3 puutteita todettiin 4 ja ne koskivat esim. yleistä siisteyttä ja omavalvontaa. Näiden lisäksi annettiin lukuisia kehitysehdotuksia toiminnan kehittämiseksi. Teknisten laitosten tarkastuksissa todettiin yksi luokan 3 puute, joka koski omavalvontaa ja epätäydellistä kirjapidon puutteen korjaamiseen asetettiin määräaika, johon mennessä puutteen tuli olla korjattu. Korjaavia toimenpiteitä seurataan puutteen laadun mukaan joko seurantatarkastuksilla tai jälkikäteen toimitettujen asiakirjojen ja mittaustodistusten avulla.

Toimijoiden säännöstenvastainen toiminta johtuu osittain tiedon ja ymmärryksen puutteesta sekä resurssien vähyydestä. Esimerkiksi sivutuotteita rehuksi käsittelevillä pienillä toimijoilla ei aina ole riittävästi asiantuntemusta ja resursseja tehokkaiden

HACCP-järjestelmien ja laadunvarmistussuunnitelmien laatimiseksi ja/tai noudattamiseksi. Joukossa on myös sellaisia pieniä toimijoita, joille kirjallisen materiaalin tuottaminen aiheuttaa vaikeuksia. Kustannukset rajoittavat myös sellaisia tila- ja laiteinvestointeja, joilla voitaisiin parantaa rehujen hygieenistä laatua ja sitä kautta rehujen turvallisuutta. Osittain todetuissa puutteissa on kuitenkin kyse välinpitämättömyydestä tai kustannusten tietoisesta välttelemisestä: säännösten noudattaminen aiheuttaa kustannuksia, eikä esimerkiksi vaaranarvioinnin, omavalvonnan, näytteenoton tai kirjanpidon hyötyjä ymmärretä tai haluta ymmärtää. Puutteisiin puuttumisen lisäksi tarkastuksilla onkin suuri merkitys myös toimijan ohjaamisen, neuvomisen ja ymmärryksen lisäämisen kannalta.

Syyksi toimijoiden säädösten vastaiseen toimintaan olivat AVI:t arvioineet VASU-raporteissaan toimijoiden tietämättömyyden harjoitetun toiminnan vaatimuksista. Vaikka lainsäädännöstä ja sen muutoksista tiedotetaan toimijoita, on heidän vaikea hallita kaikkia vaatimuksia, jotka heitä koskevat. Lisäksi säädökset ja myös ohjeet ovat paikoin vaikeaselkoisia ja niiden ymmärtäminen tavalliselle kansalaiselle on vaikeaa. Tietyissä tilanteissa toimijan taloudelliset tai terveydelliset ongelmat ovat johtaneet puutteisiin toiminnassa. Toisinaan toimijan käsitys lainsäädännön velvoitteista on eronnut valvojan käsityksestä säädöksen tulkinnasta, koska asiaa koskeva lainsäädäntö ei ole ollut riittävän yksityiskohtaista. Joissakin tapauksissa on ilmennyt myös toimijan välinpitämättömyyttä säädösten noudattamista kohtaan.

Sivutuotteita kuljettavien kuljetusliikkeiden valvonta perustui laitostarkastuksilla tehtyihin satunnaisiin kuljetuskalustotarkastuksiin. Osa sivutuotteita kuljettavista kuljetusliikkeistä on rekisteröity rehualan toimijoiksi ja osa ympäristöhallinnon valvomaan jätteenkuljettajarekisteriin. Sivutuotteita kuljettavien kuljetusliikkeiden rekisteröiminen kolmeen eri rekisteriin (myös eri toimivaltaiset viranomaiset) vaikeuttaa kuljetusliikkeiden valvonnan kokonaiskuvan muodostamista.

Sivutuotteiden säännöstenvastainen hävittäminen ja käyttö

Kuolleet naudat

Syyt raatojen säilömiseen tilalla olivat moninaiset. Talviaikaan, kun raatojen säilyttäminen ulkona oli helppoa ja mahdollista, raatokeräilyn tilaaminen lykätään usein lumien sulamiseen saakka. Myös taloudelliset syyt tai tilojen muut kiireet saattoivat viivästyttää raatokeräilyn tilaamista.

Tuottajien nautarekisteriin ilmoitettamien käsittelylaitokseen toimitettujen nautojen määrä oli edellisvuoden tapaan suurempi kuin käsittelylaitoksen nautarekisteriin ilmoittamien vastaanotettujen nautojen määrä. Osin syy poikkemaan johtuu vuodenvaihteen aikaan tehtyjen ilmoitusten kirjaantumisen järjestelmään, osin toimijan vahingossa tai tarkoituksella antamasta väärästä koodista raadon hävitystavalle. Viimeksi mainitussa tapauksessa raato on saatettu todellisuudessa hävittää hautaamalla, viety haaskaksi tai syötetty koirille, mikä on yleistä etenkin vasikoiden kohdalla.

Kuolleet lampaat

Keräilyalueella kuolleiden lampaiden ja vuohien hävittäminen käsittelylaitoksen kautta oli siis lisääntynyt hieman edellisestä vuodesta. Koska käsittelylaitoksen rajapinta lammaskeräilyalueeseen ei ole ollut käytössä koko vuotta 2019, ei tilastoa vastaanotomäärästä pienmääräisten osalta ole käytettävissä

Kotiteurastusmäärät ovat nousseet edellisvuodesta ja ovat huomattavan suuria. Niiden määrissä merkillepantavaa on sen voimakas kausivaihtelu. Osassa tapauksista

toimija oli todennäköisesti antanut raadon hävitystavalle väärän koodin vahingossa, kuten nautojenkin kohdalla on todettu. Osassa näistä tapauksista kyseessä lienee kuitenkin toiminnasta, jonka tavoite on peitellä suurta kuolleisuutta tai taloudellisen edun tavoittelu kiertämällä raatokeräilyn kustannuksia. Mahdollista on myös lampaiden myynti tilalta elävänä tai teurastettuna.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa oli havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyi enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Tilatarkastukset tehtiin pääasiassa muun tilavalvonnan yhteydessä tai epäilyn perusteella. Tiloilla, joilla todetaan laiminlyöntejä sivutuotteiden hävittämisessä tai käytössä, todetaan usein myös laiminlyöntejä eläinten hyvinvoinnissa, eläinten merkinnöissä ja rekisteröinneissä sekä lannan käsittelyssä. Kentältä tulleiden havaintojen mukaan puutteet ovat yleisimpiä lopettavilla tiloilla, johtuen todennäköisesti siitä, että investointeja ei enää haluta tehdä. Ongelmana on myös se, että eläimistä ei haluta luopua tukien menettämisen vuoksi, vaikka resursseja eläinten pitämiseen ei olisi.

BSE-näytteenotto

Märehtijöiden kuoleman ja raatokeräilyn tilauksen välinen aika on paikoin pitkä, mikä aiheuttaa BSE-näytteenotossa vaikeuksia. Kesä-elokuussa vastaanotetuista pienmärehijöistä näytteenottokelvottomia oli enemmän kuin kelpollisia. Näytteitä ei myöskään saatu tulipalon vahingoittamista raadoista, pilaantuneista raadoista eläinsojelutapauksissa, päättömistä tai murskaantuneista eläimistä eikä tunnistamattomista raadoista.

Haaskatoiminta

Ilmoittamattomat haaskapaikat ja käyttöilmoitusten tekemättä jättäminen johtunevat osin tietämättömydestä, mutta etenkin käyttöilmoitusten osalta myös tekemisen vaivalloisuudesta. Toisaalta ilmoitusten teko etenkin omalla maalla pidettävästä haaskapaikasta pienpetojen metsästystä varten ja vähäisen sivutuotemäärän viennistä haaskalle ei ehkä tunnu toimijasta tarkoituksenmukaiselta. Mahdollista myös on, että maastoon jätettyjen raatojen kohdalla kyseessä voi kyseessä olla raatokeräilyn kiertäminen, hautaamisesta annettujen säädösten rikkominen tai laittomasta karhun tai muun suurpedon metsästyksestä.

Eläintenpitäjä-, pitopaikka- ja haaskapaikkarekisterin (EPR) sähköisen asiointin sovellus saataneen jälleen käyttöön 2020 aikana. Tämä mahdollisuus edesauttaa haaskaruokintapaikkojen rekisteröintiä, päivityksiä ja aiempien tietojen muokkaamista huomattavasti. Käyttöilmoitustenkin kohdalla tilanne kohenisi, jos sähköinen ilmoittaminen saataisiin mahdolliseksi.

Turkiseläintarhojen rekisteröinti laajinsisäiseksi käyttäjiksi

Samoin kuin haaskatoiminnassa, turkistarhojen mahdollisuus sähköiseen asiointiin on keskeytynyt ja merkintä laajinsisäisestä käytöstä turkistarhan rekisteritietoihin vaatii taas käyntiä maaseutuslaitteeri luona, joka lisää puuttuvan merkinnän tarhan rekisteritietoihin. Merkintä on tärkeä, koska se on yksi ehdoista, joiden perusteella Suomen turkiselinkeino on saanut luvan käyttää kettujen ja supikoirien laajinsisäistä kierrätystä. Turkiselinkeinoa on muistutettu asiasta useissa yhteyksissä

Puutteista aiheutuvat riskit

Laitostarkastuksilla havaitut puutteet sivutuotteiden merkinnöissä, kuljetusasiakirjoissa, Tracesin käytössä ja kirjanpidoissa johtavat sivutuotteiden jäljitettävyyden heikkenemiseen. Puutteet yleisessä hygieniassa ja sivutuotteiden säilytyksessä muodostavat riskin etenkin rehuksi päätyvien sivutuotteiden kohdalla. Puutteet Ruokavirastolle vuosi-ilmoituksissa annetuissa tiedoissa vääristävät tilastoja ja voivat vaikuttaa Ruokavirastossa tehtävään riskinarviointiin. Jos rehualan toimija käyttää rehujen kuljetuksessa toimijaa, joka ei ole rekisteröitynyt rehualan toimijaksi, kuljetusyritys ei välttämättä ymmärrä rehujen kuljettamiseen liittyviä erityispiirteitä esimerkiksi hygieniaan tai kylmäketjuun liittyen.

Puutteet omavalvontasuunnitelmassa ja HACCP-järjestelmässä voivat johtaa virheelliseen riskinarviointiin ja toimenpiteiden kohdentamiseen tuoteturvallisuuden kannalta epäolennaisiin asioihin. Näytteenotossa havaitut puutteet voivat johtaa siihen, että esimerkiksi salmonella ja muut haitalliset aineet jäävät toteamatta. Riittämättömien näytteenottosuunnitelmien tai niiden puutteellisen toteutuksen seurauksena toimija ei välttämättä saa todellista kuvaa raaka-aineiden tai valmiiden tuotteiden mikrobiologisesta laadusta. Merkintöjen puutteet voivat aiheuttaa sekaannusta rehujen valmistuksessa tai käytössä. Puutteelliset siivouskäytännöt ja tuotanto- ja varastotilojen huono kunto lisäävät tuhoeläinten ja sitä kautta tautien leviämisen riskiä, sekä voivat etenkin rehujen kohdalla aiheuttaa terveydellisen riskin rehun loppukäytössä. Lannoitteiden osalta puutteellinen raaka-aineiden käsittely, omavalvontaan liittyvän seurannan laiminlyönti sekä rakenteelliset ja toiminnalliset puutteet voivat aiheuttaa valmiiden tuotteiden kontaminaatoriskin ja sitä kautta riskin rehu- ja elintarviketuotannolle.

Raatojen sekä kotiteurastuksen sivutuotteiden hautaaminen eläintiheällä keräilyalueella sisältää riskin ihmisten ja eläinten terveydelle sekä ympäristölle. Hautaamispaikan väärä sijainti, valvonnan puute sekä liian lähelle pintaa tapahtuva hautaaminen voivat aiheuttaa mahdollisen taudin leviämisen tai tarttumisen hyönteisten tai muiden eläinten välityksellä. Lisäksi riskinä on pohjaveden saastuminen.

Yksi merkittävä riskitekijä sisältyy lammastiloihin, joilta lammaskäsitteiden perusteella jollain tavalla poistuu lampaita epäuskottavia määriä. Myös nautatiloilla on havaittu sama ilmiö, joskin lammastiloja pienemmässä mittakaavassa. Lampaiden kohdalla ongelmaa pahentaa se, että syntymätilalla eläimiä ei tarvitse rekisteröidä ennen 6 kk ikää. Tämä mahdollistaa sen, että eläimiä ei ilmoiteta raatokeräilyyn, jos ne kuolevat ennen merkintää tai ne voi pitää tilalla rekisteröimättömänä hieman pidempään ja myydä merkittä eteenpäin teurastettavaksi. Jos tilalta myydään kotiteurastetuiksi ilmoitettuja eläimiä elävänä tai teurastettuna ja tarkastamaton lihaa päätyy näin yleiseen kulutukseen, tarkastamattoman lihan myynnillä/tarjoilulla aiheutetaan terveysvaaraa. Eläinten jäljitettävyyden katoaminen voi tautitilanteessa haitata epidemiologisen selvityksen tekemistä ratkaisevasti.

Kun raatokeräilyyn tilaaminen viivästyy tai jää tekemättä, pihapiirissä lojuva raato houkuttelee niin tuho- kuin petoeläimiäkin pihapiiriin. Vastaavasti hautaamaton raato maastossa houkuttelee suurpetoja siirtymään alueelle, mikä aiheuttaa mahdollisesti vaaraa lähialueen asukkaille ja metsässä liikkuville ihmiselle. Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa TSE-näytteenotto käsittelylaitoksella jää näistä raadoista tekemättä. Pienmärehtijöiden kohdalla huolestuttavaa on lisäksi osalla toimijoista suuri kadonneiksi ilmoitettujen eläinten määrä. Näytteiden saanti olisi erittäin tärkeää paitsi tautiseurannan vuoksi myös siksi, että Suomen luokitus mitättömän alhaisen klassisen scrapie-riskin maana säilyisi.

Haaskatoiminnan kuukausittain edellytetyjen käyttöilmoitusten puutteesta ja siitä, ettei kaikista AVE:sta toimiteta vuosittaisia koontitietoja Ruokavirastoon seuraa, että kunnaneläinlääkäreiden on mahdotonta kontrolloida alueensa haaskoille päätyvän

aineksen määrää ja laatua eikä Ruokavirastolle muodostu käsitystä sivutuotteiden haaskakäytöstä valtakunnallisesti.

4 AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE

DG SANTE:n suorittamat tarkastukset

DG SANTE ei tehnyt sivutuotevalvontaan liittyviä erillisiä auditointeja

Auditoinnit

Ruokavirasto ei tehnyt sivutuotteisiin liittyviä ohjaus- ja arviointikäyntejä. Sivutuotevalvontaprosessiin oli suunnitteilla Ruokaviraston sisäinen auditointi, mutta se peruuntui.

5 ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET

5.1 Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen

Säännölliset tarkastukset ja niiden kohdentaminen riskiperusteisesti parantavat toimijoiden lainsäädännön tuntemusta ja vaatimusten noudattamista sekä lisäävät molempuolista ymmärrystä. Valvontaviranomaisia kouluttamalla on pyritty välittämään ajankohtaista tietoa säädöksistä ja niiden sisällöstä myös toimijoille. Aluehallintovirastot ovat kouluttaneet kunnaneläinlääkäreitä, valvontaeläinlääkäreitä ja valmiuseläinlääkäreitä työnohjauspäivillä. Lisäksi aluehallintovirastoille ja niistä edelleen kunnaneläinlääkäreille on lähetetty tietoa ajankohtaisista asioista sähköpostitse. Eläinlääkärit ovat välittäneet tietoa säädöksistä ja niissä tapahtuvista muutoksista toimijoille.

Uusia, toimijoille suunnattuja ohjeita laadittiin ja internet-sivuja päivitettiin. Tarkempi kuvaus on esitetty kappaleessa 5.3. Päivittäisellä valvojien ja toimijoiden henkilökohtaisella ohjaamisella ja neuvomisella puhelimitse ja sähköpostitse on suuri merkitys etenkin uusien toimijoiden ja valvojien kohdalla. Sekä valvojille että toimijoille on aktiivisesti viestitetty mahdollisuudesta olla yhteydessä keskusviranomaiseen.

5.2 Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen

Useimmissa tapauksissa laitosvalvonnassa todettujen puutteiden korjaaminen todennettiin toimijan lähettämän selvityksen perusteella. Tarpeen vaatiessa valtuutettu tarkastaja tai paikallinen valvovaviranomainen, kuten kunnaneläinlääkäri tai tarkastuseläinlääkäri, voi tarkastaa yksittäiset korjaavat toimenpiteet paikan päällä. Korjaavat toimenpiteet tarkastettiin kuitenkin viimeistään seuraavan tarkastuskäynnin yhteydessä. Tarkastuskäyntejä lisättiin, jos toiminnassa todettiin paljon puutteita tai ne olivat luonteeltaan vakavia. Yhtään rekisteröintiä tai hyväksyntää ei tarkastuksissa todettujen puutteiden perusteella peruutettu.

Tilavalvontojen lisäksi sivutuoterikkomuksia paljastui raatokeräilyn ja yksityisten ihmisten ilmoitusten kautta. Tyypilliset ilmoituksen koskivat maastosta tai tilan alueelta löytyneitä raatoja ja epäilyttäviä haaskapaikkoja. Tapauksissa, joissa toimijan todettiin syyllistyneen sivutuotelain rikkomiseen, toimijaa kuultiin ja hänelle annettiin mahdollisuus antaa selvityksensä asiassa. Jos puutetta ei oltu korjattu, antoi kunnaneläinlääkäri määräyksen puutteen korjaamiseksi. Jos annettua määräystä ei noudatettu, Ruokavirasto tehosti hävittämistä uhkasakolla tai teettämishallalla.

Jos tiloille, joilla viivyteltiin raatojen toimittamisessa keräilyyn, jouduttiin antamaan määräys raatojen hävittämisestä, toimija menetti raatokeräilyn valtion tukiosuuden. Näitä tapauksia ei ollut paljon. Yleisin syy tuen menetykseen oli raatokeräilyyn toimitettu tunnistamaton märehittäjä.

Eläintilojen valvonnassa on jälleen paljastunut ns. monialaongelmaisia tapauksia, joissa toimija on rikkonut tai hänen on epäilty rikkoneen sivutuote-, eläinsuojelu-, elintarvike-, merkintä- ja rekisteröinti- sekä ympäristölainsäädäntöä. Varsin usein sivutuoterikkomukset paljastuvat eläinsuojelutarkastuksen sivulöydöksenä. Vastaavasti sivutuotetarkastus johtaa usein havaintoihin eläinsuojelu-, merkintä- ja rekisteröinti- tai ympäristöpuolenrikkeistä ja jopa elintarviketurvallisuuden vaarantamisesta. Näistä tapauksista tehdään yleensä poliisille eri sektoreiden yhteinen tutkintapyyntö ja asia etenee syyttäjälle.

5.3 Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet

Ruokavirasto teki vuoden 2019 lopulla linjauksen, jonka mukaan kuljetusliikkeiltä vaaditaan sivutuoteasetuksen mukainen rekisteröinti silloin, kun kuljetetaan sivutuotteita sivutuoteasetuksen mukaisesti hyväksytyyn tai rekisteröityyn käsittelylaitokseen, väliasteenlaitokseen, varastointilaitokseen, tekniseen laitokseen tai tilarehustamoon. Jos kuljetusliike on rekisteröity jätehuoltorekisteriin jätteen kuljettajana tai rehualantomijaksi rehuja kuljettavana toimijana, mutta kuljettaa myös sivutuotteita em. laitoksiin, toiminta vaatii lisäksi sivutuoteasetuksen mukaisen rekisteröinnin.

Toinen uusi linjaus koski väliasteenlaitoksia: kaupoista, ravintoloista ja vähittäismyymälöistä tulevat biojätteet kerätään jätelain mukaisena jätteenä ja biojätteen siirto-kuormausasemia ei jatkossa hyväksytä sivutuoteasetuksen mukaisiksi väliasteenlaitoksiksi.

Lokakuussa 2019 Ruokavirasto teki linjauksen, jonka mukaan kaupasta ostettujen eläinperäisten elintarvikkeiden eikä kaupan entisten elintarvikkeiden haaskakäyttöä tule sallia ASF-riskin perusteella, koska niiden ulkomaista alkuperää ei voida sulkea pois. Vaikka lainsäädäntö ei ole muuttunut, on käyttö ASF-tilanteen vuoksi perusteltua kieltää sivutuoteasetuksen artiklan 18 kohdan 1 nojalla. Tämä koskee myös ravintoloista, pitopalveluista ja keittiöistä, mukaan lukien keskuskeittiöistä ja kotitalouksista peräisin olevan jäteruoan käyttöä.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa oli havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyi enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Vuoden 2020 kunnaneläinlääkäreiden valvonnan painopistealueena onkin tilojen sivutuotevalvonta. Valvonta kohdistetaan paitsi perinteisille eläintiloille myös tilarehustamoihin ja kalankasvattamoihin.

Taulukkoon 8 on listattu toimijoille ja valvojille laadittu sivutuotteisiin liittyvä uusi kirjallinen ohjeistus. Ohjeita päivitettiin tarpeen mukaan. Sivutuotevalvonnan internet-sivuja päivitetään jatkuvasti ja tarpeen mukaan luodaan uusia sivuja. Uuden viraston johdosta nettisivut uusittiin ja samalla käytiin läpi ja päivitettiin myös substanssia. Muuta ohjeistusta ja neuvontaa on annettu puhelimitse, sähköpostitse, paikan päällä sekä erilaisten koulutustilaisuuksien muodossa. Sähköpostitse ja puhelimitse tapahtuvaa ohjausta ja neuvontaa annetaan päivittäin sekä valvojille että toimijoille.

Sivutuotteisiin liittyvää koulutusta annettiin toimijoille ja valvojille noin 15 eri tilaisuudessa. Toimijoille suunnattuihin tilaisuuksiin osallistui noin 400 henkilöä ja valvojille suunnattuihin tilaisuuksiin yhteensä noin 500 henkilöä. Turkisrehusektoria koulutettiin

turkisrehupäivien yhteydessä, tarkastuseläinlääkäreitä ja lihantarkastajia heille suunnattujen tilaisuuksien yhteydessä. Läänineläinlääkäreitä koulutettiin Ruokavirasto-AVI-neuvottelupäivillä ja eläinlääkäriopiskelijoille pidettiin luentoja sivutuoteasioista osana eläinlääketieteellisen tiedekunnan opetusta. Perinteinen sivutuotevalvontapäivä aluehallintovirastojen ja kuntien valvontaviranomaisille korvattiin kolmella luennolla messukeskuksessa pidetyillä Eläinlääkäripäivillä. Tämä vuosittain pidettävään kongressi- ja koulutustapahtumaan osallistuu yli 1000 kuulijaa. Uutta liiketoimintaa sivutuotteista ja Sivukierto-hankkeiden tilaisuuksissa puhuttiin sivutuotteiden hyödyntämismahdollisuuksista toimijoille ja tutkijoille. Teurastamokäynneillä tavoitettiin sekä laitoksissa sivutuotteiden parissa työskentelevää henkilöstöä että tarkastuseläinlääkäreitä.

Taulukko 8. Viranomaisille ja toimijoille laadittu ohjeistus.

	2015	2016	2017	2018	2019
Ohjeet toimijoille ja/tai valvojille					
- päivitetty, kpl	7	2	0	0	6
- uudet, kpl	1	0	1	2	1

6 TOIMINNAN RESURSSIT

Ruokavirasto vastaa sivutuotelainsäädännön toimeenpanotehtävien johtamisesta, ohjaamisesta, kehittämisestä ja koulutuksesta sekä valvoo itse osaa sivutuotetoimijoista. Päätyönään sivutuotteiden kanssa sivutuoteprosessissa työskentelee kaksi henkilöä ja lisäksi sivutuotevalvonta liittyy muissa yksiköissä ja jaostoissa arviolta viiden henkilön tehtäviin.

Kunnaneläinlääkärien tehtäväkenttään liittyviä sivutuotevalvonnan tehtäviä on arviolta noin 150 - 200 kunnan alueella, joten valvontatehtävät työllistävät jossain määrin vastaavaa määrään kunnaneläinlääkäreitä. Osa kunnaneläinlääkäreistä on yksinomaan valvontatehtäviin keskittyneitä valvontaeläinlääkäreitä. Sivutuotevalvonnan ohjaus- ja koordinoituntehtävät on yleensä keskitetty AVI:ssa yhdelle läänineläinlääkärille. Se, paljonko sivutuotevalvonta tosiasiallisesti vie AVI:n tai kunnan valvontaviranomaisten henkilötyövuosia, vaihtelee suuresti eri alueiden välillä riippuen alueella sijaitsevien sivutuotealan toimijoiden määrästä.

Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sekä niiden yhteydessä toimivissa leikkaamoissa ja laitoksissa valvontatehtävät kuuluvat Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärille. Kunnaneläinlääkärit sekä kunnan elintarvikevalvontaviranomaiset hoitavat hyväksytyjen ja ilmoitettujen elintarvikehuoneistojen valvontaa. Lisäksi Lapin aluehallintovirastoille kuuluu poroteurastamoiden hyväksyntä ja valvonta. Valvontaan tarvittava aika riippuu alueella sijaitsevien elintarvikevalvontakohteiden määrästä ja tyypistä.

Ruokavirasto voi käyttää valvonnassa apunaan kirjallisesti valtuuttamia tarkastajia, jotka toimivat tehtävässään Ruokaviraston valvonnassa. He voivat tehdä Ruokaviraston pyynnöstä viranomaisvalvontaa varten tarvittavia tarkastuksia, selvityksiä ja ottaa näytteitä. Näiden tarkastusten ja näytteenoton perusteella tehtävät hallinnolliset päätökset tekee Ruokavirasto. Sivutuotevalvontaan liittyvään näytteenottoon on koulutettu noin 10 valtuutettua tarkastajaa, joista osa voi tehdä myös tarkastuksia.

Sivutuotevalvontaan on varattu Ruokavirastossa yhteensä noin 3,5 henkilötyövuotta. Täyttämättömät läänin-, kunnan- ja valvontaeläinlääkäreiden virat hankaloittavat sivutuotevalvonnan toteutuneista. Resurssin arvioiminen on valvonnan toimeenpanon

osalta haastavaa, koska se on jaettu monelle sellaiselle taholle, joiden työpanoksesta vain osa kuuluu sivutuotevalvontaan.

7 MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN

Ruokaviraston sivutuotevalvontasuunnitelman laatiminen laitosisvalvonnan osalta konkreettisenä valvontakohteena, on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta ja tavoiteltu valvonnan määrä on saavutettu selvästi. Sivutuotevalvontasuunnitelma on seuraavienkin vuosien aikana hyvä säilyttää tältä osin ennallaan.

Myös valvonnan laadusta ja todettujen puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistamisesta on huolehdittu hyvin. Tarvittaessa on käytetty hallinnollisia pakkokeinoja edistämään toimijaa täyttämään velvollisuutensa.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa oli havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyi enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Riskinarvioinnin kehittämistä ja valvontaresurssien suurempaa kohdistamista ongelmatilojen valvontaan tulee jatkossa lisätä.

Sivutuotteiden sisämarkkinavalvonnassa siirrytään vuoden 2020 alusta alkaen selkeästi toimijoiden tekemiin saapumisilmoituksiin ja valvojien ”kuitausvelvollisuus” poistuu. Sivutuotelaitoksia valvovat viranomaiset jatkavat edelleen tarkastusten tekemistä ja niiden merkitsemistä Traces-järjestelmään vaikkakaan kunnaneläinlääkärit eivät enää erä saapuneiksi kuitaakaan. Jatkossa toiminta selkeytyy siltä osin, että erien valvonta kuuluu viranomaisille ja erien saapumisesta kuitaaminen toimijoille.

Vuonna 2020 ohjaus- ja arviointikäyntejä on tarkoitus jatkaa. Käynnit ovat osoittautuneet tarpeellisiksi ja kaikille osapuolille hyödyllisiksi. Käynteihin on yhdistetty ja tullaan jatkossakin soveltuviin tilanteisiin yhdistämään sivutuoteohjausta ja neuvontaa valvojien lisäksi laitoksille. AJO-käyntien lisäksi on tehty ja tullaan jatkossakin tekemään neuvontakäyntejä liha- ja kala-alan laitoksiin. Laitoksilta on saatu positiivista palautetta siitä, että neuvontaa ja ohjausta on räätälöity juuri heidän lähtökohtiinsa sopivaksi.

Valtioneuvoston asetus 998/2017 valtionavustuksesta eläimen omistajalle nautojen, lampaiden, vuohien sikojen ja siipikarjan raatojen keräilystä ja hävittämisestä aiheutuviin kustannuksiin tuli voimaan 1.1.2018 ja sen sitä sovelletaan ensimmäisen kerran haettaessa avustusta vuodelle 2019. Avustuksen saaja on avustusta hakenut raatokeräilytoimija, joka käyttää avustuksen eläimen omistajan hyväksi. Avustusta haetaan Ruokavirastolta vuosittain edellisen vuoden syyskuuhun mennessä ja avustusta hallinnoivia raatokeräilytoimijoita voi olla useita. Vuodelle 2020, kuten edellisenäkin vuonna, vain Honkajoki Oy haki valtionavustusta raatokeräilytoimintaan. Raatokeräily tukiosuus pysyy ennallaan vuonna 2020, mutta mahdollista on, että tuottajaosuus tulee nousemaan.

Raatokeräilyä kautta käsittelylaitoksiin päätyvien raatojen määrää ja siten tarvittavaa valtionavustuksen määrää vuonna 2021 on vaikea arvioida. Kerättävien märehäntien osalta määrä näyttäisi rekisteritietojen perusteella oleva melko vakio. Sika-siipikarjan osalta keräilymäärän väheneminen näyttää pysähtyneen. Raatokeräilyä piirissä olevien nautatilojen määrä on laskussa, sen sijaan sika ja siipikarja- lammas- ja vuohitilojen määrä on pysynyt ennallaan.

Tuotantoeläinten lannan polton sallivan EU-asetuksen aiheuttamat muutokset sivutuote- ja ympäristönsuojelulakiin tulivat voimaa vuoden 2018 lopulla. Yksikään toimija

ei hakenut hyväksyntää lannan polttoon vuonna 2019. Vastaavan kaltainen muutos EU-asetukseen lihaluujauhon polton sallimiseksi on hyväksytty komiteassa lokakuussa 2019. Kotimaisiin lainsäädäntöihin muutos saataneen viedyksi tulevana vuonna.

Tilapäisesti suljettu Eläintenpitäjärekisterin sähköinen asiointisovellus saataneen taas käyttöön vuoden 2020 aikana, jolloin toimijoiden haaskapaikkojen rekisteröinti sujuu taas jouheammin.

Tietojärjestelmien ja valvonnan tulosten raportoinnin kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää, koska luotettava perustieto valvonnan toteutumisesta ja tuloksista luo pohjan riskiperusteiselle valvonnan suunnittelulle, sen kehittämiseksi ja valvonnan entistä paremmalle kohdentamiselle.